

M Ű V É S Z E T

BALOGH TIBOR

*Között lenni, teljesebbé válni.*GONDOLATOK A SZÉCHENYI IRODALMI ÉS MŰVÉSZETI AKADÉMIA
SZEGEDI SZÍNRELÉPÉSE ALKALMÁBÓL

Ma itt a *Széchenyi Irodalmi és Művészeti Akadémia* szegedi színrelépésének örvendhetünk. Az elnevezésben két mozzanatot vélek rögzülni. Egyrészt azt, hogy Széchenyi szellemiségét akceptálva és mintául választva képzelik el kitalálói működését, másrészt azt, hogy a művészetek teljes körét gardírozza; teljes körét, jóllehet az irodalom azért külön poentíroztatik – nyilván kifejezésre juttatva a magyar kultúra bizonyos szempontból tradicionális irodalom-centráltságát. Remélhető, hogy nem a vetélkedés szándéka, hanem a „*primus inter pares*” gondolata és érzése sugallta eme összetétel kreálását.

A *tudományok* akadémiaja mellett – s nem vele szemben – megjelent végre a *művészek* legjobbjait mobilizáló másik is. Olyan szerveződésnek képelem e fiatalabbikat, amely a diszciplínák fegyelmezettségét, komolyságát tudomásulvéve a játék nagyszerűségét összekapcsolja a renddel. Valahogy úgy, ahogyan József Attila kérte: „Játszani is engedd szép, komoly fiadat!” Szépség és komolyság, játék és fegyelem: mintha a Platónnál egyként preferált alapértékek: a *szép, jó és igaz* csillámlanának fel.

Ósdi és hamis kettőzések megszüntetését kívánom a Széchenyi Irodalmi és Művészeti Akadémia kiépítésén fáradozóknak; elmélet és gyakorlat, tudomány és művészet, főváros és vidék, Európa és Magyarország dichotómiáinak a tényleges felszámolását. Azt, hogy fogadják meg a Magyar Tudományos Akadémiát fundáló Széchenyi tanácsait: ő – egyebek mellett – arra intencionál, hogy mivel gyarlók, homályban járók, botorkálók vagyunk, „egymáshoz türelemnél józanabbat nem gyakorolhatunk, mert abból válik el, kinek volt több igaza”.

*

Merészség Szegeden Schéner Mihályról szólni. Két, egymással összefüggő okból is az: 1., néhány hónapja mutatta be őt a Közéleti kávéházban Ladányi Zsuzsa, aki ottani diskurzusukat 2., Schénerről írt empatikus, kedves kötetével tette teljessé. Bevallom: magam is Ladányi Zsuzsa kalauzolására hagyatkozva mondok el néhány adatot.

Schéner Mihály 1923. január 9-én született Medgyesegyházán. Evangélikus gimnáziumi tanulmányait már felismert tehetségként végezte, s 1942-ben Budapestre került, a Képzőművészeti Főiskolára, ahol mesterének hála a reneszánsz piktúra keltette impressziók éppúgy hatnak rá, mint Velázquez és Goya, valamint a magyar puritán, plebejus, népi karakter ihlető motívumai. A II. világháború okozta törés az ő életében is keserű ruptúra: 1947 őszén azonban rajztanári és festőművészeti oklevéllel abszolválja a főiskolát. Tanít, de par excellence művésszé kívánva válni 1956-ban immáron

mint a Képzőművészeti Alap tagja elbúcsúzhatik a tanári pálya kötöttségeitől. Első önálló tárlata – 1963 tavaszán – elmarasztaló kritikákat vált ki, ám párizsi, majd londoni élményei már összefonódnak az elismeréssel. Expresszív képei híveivé egyre többen szegődnek: a magyar mezőnyből pl. Juhász Ferenc, Nagy László, Major Máté és Baránszky-Jób László. Szellemi támogatói közé tartozik Barcsay Jenő és László Gyula is. Kiállításai idehaza és külföldön egyaránt sokasodnak (tüzetes lajstromozásuktól el kell tekintenem); Menyhárt László tollából 1981-ben jelenik meg róla monográfia. A magyar szellemi életnek meghatározó alakjává lesz; játékos alkotásainak 1988-tól a békéscsabai Meseház ad otthont. 1992-ben Medgyesegyháza díszpolgárává avatják. 1994-ben a Magyar Köztársaság tiszti keresztjével honorálják tevékenységét. A már említett, Ladányi Zsuzsának köszönhető kötet 1994. június 24-én datált előszavával lát napvilágot.

Az iménti – felettébb szűkreszabott – faktum-sorolásnál fontosabb számomra egy aforisztikus értelmezési kísérlet. Ezt – úgy érzem – annak kinyilvánításával célszerű kezdenem: hiszek a posztmodernizmus ama mentalitásában, amely szerint a műalkotások interpretációja során le kell mondanunk a királyi út megtalálásáról; munkát igénylő, kimeríthetetlen, mert feldolgozási módok sokaságát biztosító, egy végleges modellbe nem kényszeríthető megközelítések szövevénye vesz körül bennünket, befogadókat. Karl Popper elegáns, szubsztilis példájával élve: nincs autentikus lét- és ismeretmódja pl. Mozart „Jupiter szimfóniá”-jának, s gondolom, nincs ilyen autentikus leírás-lehetőségünk Schéner Mihály festményeinek esetében sem. Amit én róluk asszociálok, nem több egy *lehetséges* feltárásnál, verbális kinyilvánításnál.

Említettem tudományok és művészetek szerintem ismételtelen helyreállítandó egzisztenciáját. Nos: Schéner Mihály 1991-ben adta közre filozófiai írásait, amelyek artikulációs lehetőségét kínálhatják alkotásainak. Az „Egy”-ről is meditatva az *intermedialis* fogalmát olyan létállapotként definiálja Schéner, amely az emberi viszonylatok közöttes egzisztencia-típusa. Szembetalálkozunk vele, hiszen vannak rajtunk kívül zajló történések, melyek meghatároznak vagy legalábbis befolyásolnak bennünket – s mi tehetetlenül érezzük meg hatásait.

Interdiszciplinaritás – intermedialitás: ez számomra most a lényeg.

Teljesebbé válni – gondolom – csak *közötti* létben lehet; Schéner régi viaskodása egyféle tanúság nekem erre vonatkozóan. Az ő ördögei, s az itt látható Szent Istvánok szintén: olyan archetípusok, melyek a jungi értelemben a kollektív, kultúrkörökként is eltérő képzetek érzéki manifesztálódásai. Jó és rossz misztériumi játékainak lehetünk részesei; sokkal bennünket fény és árnyék, s ha e kettőt egyszerre leszünk képesek észlelni, középre kerülünk – egyformán távol és közel a tisztasághoz, jóhoz, s az önmagunkból kitagadotthoz, az árnyékhoz. Az ördög a kollektív árnyék, mögéje személyes árnyékunk áll. Nem hitegethetjük magunkat, nem hízelelgetünk magunknak: árnyékainkkal nap mint nap vívunk kell; ahogyan – bármilyen paradoxonnak látszik is – Szent György nem élhetett Szent Györgyként sárkány és sárkányölés nélkül, úgy Szent Istvánnak is ördögökkel, sárkányokkal volt muszáj szembenéznie. Ők éppúgy mélységek ösvényeit tapodták mint mi – csakhogy kivételes pontossággal és egyben etikai expresszivitással és impulzivitással voltak képesek dönteni arról: mi a rossz. Közülünk hányan tudnák ezt hitelt, konszenzust érdemlően deklarálni?

Marad számunkra a kivetítés; a bennünk lakozó ráruházása pl. épp Schéner Mihály alapalakjaira. Ráruházás és beleélés, taszító tükörképek és imponáló emlékek megélése. Minden emlék élmény. A történeti emlékek – célozzák bár a teljesnek remélt objektivitást – csak kísérletei az elfogultság kizárásának. Nincs végigvihető prekoncep-

ció-mentesség, és nincs feloldás nélküli zárójelezés, tudniillik abban az értelemben, hogy akármiféle, eseményekre, személyekre vonatkozó megnyilvánulásunk érzelmi megnyilvánulás is egyben.

Schéner Szent Istvánja nem történelmi beszély. Intermediális objektiváció, hiszen történelmünk egyik toposzaként segít belátni, viszonyulttá tenni múltunkat, kultúránkat, hagyományainkat. Szorongásainkat, aggodásainkat, s bizakodásunkat, hitünket.

*

A most elmondott megnyitó köszöntse a Szegeden színrelépő Széchenyi Irodalmi és Művészeti Akadémiát, Schéner Mihályt, s a reá mint Szent Istvánt is megformáló alkotóra kíváncsi valamennyi érdeklődőt!

Szeged, 1996. augusztus 13.

